

تعیین شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت جنسی در آیات و روایات اسلامی با رویکرد تحلیل محتوا

سید کمال حسین پور فوشازدهی ^۱ محمدحسن میرزا محمدی ^۲ حمید رضا وطن خواه ^۳	تاریخ چاپ: ۲۰ شهریور ۱۴۰۴ تاریخ پذیرش: ۲۶ مرداد ۱۴۰۴ تاریخ بازنگری: ۱۹ مرداد ۱۴۰۴ تاریخ ارسال: ۱۹ خرداد ۱۴۰۴	شیوه استناددهی: حسین پور فوشازدهی، سید کمال، میرزا محمدی، محمدحسن، و وطن خواه، حمید رضا. (۱۴۰۴). تعیین شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت جنسی در آیات و روایات اسلامی با رویکرد تحلیل محتوا. یادگیری هوشمند و تحول مدیریت، ۳(۳)، ۱۸-۱.
---	---	---

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی و سنتز شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت جنسی مبتنی بر آیات قرآن کریم و روایات اسلامی با استفاده از تحلیل محتوای کیفی است. پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر تحلیل محتوای کیفی اسنادی است. جامعه پژوهش شامل آیات قرآن کریم و روایات معتبر اسلامی مرتبط با تربیت جنسی بود که بدون نمونه‌گیری و تا رسیدن به اشباع نظری مورد بررسی قرار گرفت. واحد تحلیل شامل جملات، گزاره‌ها و اسناد مکتوب مرتبط بود. گردآوری داده‌ها با استفاده از فیش برداری، چک‌لیست‌ها و فرم‌های محقق ساخته انجام شد. فرآیند تحلیل داده‌ها بر اساس رویکرد گال و همکاران در پنج مرحله مطالعه اسناد، مقوله‌بندی، تطبیق گزاره‌ها با مقوله‌ها، کدگذاری و تفسیر نتایج انجام گرفت. روایی و پایایی یافته‌ها از طریق بازبینی خبرگان حوزه تعلیم و تربیت اسلامی تأیید شد. تحلیل داده‌ها نشان داد که مؤلفه‌های تربیت جنسی در متون اسلامی در قالب چهار بُعد اصلی سازمان می‌یابند: مؤلفه‌های دانشی (شناخت جنسی)، مؤلفه‌های نگرشی (عاطفه جنسی)، مؤلفه‌های مهارتی (کنش تربیت جنسی) و مؤلفه‌های روشی (راهبردهای تربیت جنسی). این ابعاد به صورت شبکه‌ای منسجم، هم آگاهی شناختی و هم جهت‌گیری‌های عاطفی، مهارت‌های رفتاری و راهبردهای تربیتی لازم برای هدایت صحیح غریزه جنسی را پوشش می‌دهند. یافته‌ها حاکی از آن است که آموزه‌های اسلامی چارچوبی جامع، متوازن و چندبعدی برای تربیت جنسی ارائه می‌کنند که می‌تواند مبنای طراحی برنامه‌های آموزشی و تربیتی متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: تربیت جنسی؛ آیات قرآن؛ روایات اسلامی؛ تحلیل محتوا؛ تعلیم و تربیت اسلامی.

مشخصات نویسندگان:

- دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده تعلیم و تربیت اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
- استاد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران
- استادیار گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

پست الکترونیکی: mirzamohammadi@shahed.ac.ir

نویسنده است. © ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

Identifying Indicators and Components of Sexual Education in Islamic Verses and Traditions: A Content Analysis Approach

Seyyed Kamal Hosseinpour Fushazdehi ¹ Mohammad Hassan Mirzamohammadi ^{2*} Hamidreza Vatankhah ³	Submit Date: 09 June 2025 Revise Date: 10 August 2025 Accept Date: 17 August 2025 Publish Date: 11 September 2025	How to cite: Hosseinpour Fushazdehi, S. K., Mirzamohammadi, M. H., & Vatankhah, H. (2025). Identifying Indicators and Components of Sexual Education in Islamic Verses and Traditions: A Content Analysis Approach. <i>Intelligent Learning and Management Transformation</i> , 3(3), 1-18.
--	--	--

Abstract

This study aimed to identify and synthesize the indicators and components of sexual education based on Qur'anic verses and Islamic traditions using a qualitative content analysis approach. This research adopted a descriptive-analytical design based on qualitative document analysis. The study corpus consisted of relevant Qur'anic verses and authentic Islamic traditions related to sexual education, which were examined comprehensively without sampling until theoretical saturation was achieved. Units of analysis included sentences, propositions, and written religious documents. Data were collected through note-taking, checklists, and researcher-developed forms. Data analysis followed Gall et al.'s five-step content analysis procedure, including document review, categorization, coding, and interpretation. Credibility and dependability of findings were confirmed through expert review in Islamic education. The analysis revealed that components of sexual education in Islamic teachings are organized into four interrelated dimensions: cognitive components (sexual knowledge), attitudinal components (sexual affect), skill-based components (behavioral practices of sexual education), and methodological components (educational strategies). Together, these dimensions form a coherent framework addressing awareness, emotional orientation, practical conduct, and pedagogical guidance in sexual education. Islamic teachings provide a comprehensive, balanced, and multidimensional framework for sexual education, which can serve as a culturally grounded foundation for designing and implementing educational and training programs in Islamic societies.

Keywords: *Sexual education; Qur'anic verses; Islamic traditions; Content analysis; Islamic education*

Authors' Information:

mirzamohammadi@shahed.ac.ir

1. PhD Student in Philosophy of Education, Faculty of Islamic Education, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Professor, Faculty of Humanities, Shahed University, Tehran, Iran
3. Assistant Professor, Department of Psychology, Faculty of Humanities, WT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

مقدمه

در دهه‌های اخیر، آموزش و پرورش به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی، نقشی تعیین‌کننده در شکل‌دهی به هویت فردی، اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی نسل‌ها ایفا کرده است. تحولات سریع اجتماعی، گسترش رسانه‌ها، تغییر الگوهای ارتباطی و دگرگونی ساختار خانواده موجب شده است که حوزه‌های مختلف تربیتی، به‌ویژه تربیت جنسی، بیش از گذشته در کانون توجه پژوهشگران و سیاست‌گذاران آموزشی قرار گیرد. نظام‌های آموزشی معاصر، با اذعان به نقش کلیدی آموزش جنسی در سلامت روانی، اجتماعی و اخلاقی کودکان و نوجوانان، به تدریج به سمت تدوین برنامه‌های منسجم، مبتنی بر شواهد علمی و متناسب با بافت فرهنگی حرکت کرده‌اند (Behboudi et al., 2022; Mohammadi, 2022). با این حال، چالش اساسی در بسیاری از جوامع، از جمله جوامع اسلامی، نه اصل ضرورت تربیت جنسی، بلکه چگونگی طراحی و اجرای آن بر مبنای ارزش‌ها، باورها و مبانی بومی و دینی است.

تربیت جنسی، صرفاً انتقال اطلاعات زیستی یا فیزیولوژیک درباره بدن و کارکردهای آن نیست، بلکه فرایندی چندبعدی است که ابعاد شناختی، عاطفی، ارزشی، رفتاری و اجتماعی را در بر می‌گیرد. پژوهش‌های بین‌المللی نشان می‌دهد که برنامه‌های آموزشی موفق در این حوزه، آن‌هایی هستند که تربیت جنسی را به‌عنوان بخشی از تربیت کل‌نگر انسان در نظر می‌گیرند و آن را با هویت فردی، اخلاق، روابط اجتماعی و مسئولیت‌پذیری پیوند می‌دهند (Dorval, 2024; Lange, 2024; Malik et al., 2024). در مطالعات کیفی انجام‌شده بر نوجوانان نیز تأکید شده است که آموزش جنسی زمانی اثربخش خواهد بود که به نگرش‌ها، دغدغه‌ها و تجربه‌های زیسته فراگیران توجه کند و از رویکردهای تحمیلی و صرفاً اطلاعات‌محور پرهیز شود (Díaz-Rodríguez et al., 2024).

در کنار این دیدگاه‌های جهانی، پژوهش‌ها حاکی از آن است که نادیده گرفتن تربیت جنسی یا ارائه ناقص و ناهماهنگ آن می‌تواند پیامدهای منفی متعددی از جمله سردرگمی هویتی، اضطراب، رفتارهای پرخطر و آسیب‌های اخلاقی و اجتماعی را به دنبال داشته باشد (Muhammad Imran, 2023; Zhang, 2023). از این رو، بسیاری از کشورها تلاش کرده‌اند با اصلاح برنامه‌های درسی و توانمندسازی معلمان و والدین، آموزش جنسی را به‌صورت نظام‌مند و تدریجی در نظام‌های آموزشی ادغام کنند (Klon et al., 2023; Samdi & Ghalavand, 2022). با این حال، الگوهای وارداتی و غیر بومی، در جوامعی با پیشینه دینی و فرهنگی غنی، همواره با مقاومت‌های اجتماعی و اخلاقی مواجه بوده‌اند.

در بافت فرهنگی و اجتماعی ایران، تربیت جنسی همواره موضوعی حساس و در عین حال مغفول بوده است. از یک سو، نگرانی‌های اخلاقی، سوءبرداشت‌ها و ترس از ترویج بی‌قیدی اخلاقی سبب شده است که این حوزه کمتر به‌صورت رسمی و نظام‌مند مورد توجه قرار گیرد، و از سوی دیگر، تحولات اجتماعی و افزایش مواجهه کودکان و نوجوانان با منابع غیررسمی و کنترل‌نشده اطلاعات جنسی، ضرورت بازاندیشی در این حوزه را دوچندان کرده است (Khushkharam Roudmaejani, 2022; Qalataash & Mohammadi, 2018). پژوهش‌ها نشان می‌دهد

که خانواده‌ها و معلمان، علی‌رغم پذیرش ضمنی ضرورت آموزش جنسی، اغلب فاقد چارچوب نظری و عملی روشن برای اقدام مؤثر در این زمینه هستند (Jeti et al., 2024; Justin & Ajani, 2025).

در این میان، تربیت اسلامی با تأکید بر نگاه کل‌نگر به انسان و توجه هم‌زمان به ابعاد جسمی، روانی، اخلاقی و معنوی، ظرفیت قابل‌توجهی برای ارائه الگویی جامع در حوزه تربیت جنسی دارد. در اندیشه اسلامی، تربیت به معنای فراهم‌سازی زمینه شکوفایی استعدادها بالقوه انسان در مسیر کمال است و همه ابعاد وجودی انسان، از جمله بعد جنسی، باید در این فرایند به صورت متوازن و هدفمند مورد توجه قرار گیرند (Bagheri, 2009; Qomashchi, 2008). بر این اساس، گزینه جنسی نه امری منفی یا صرفاً حیوانی، بلکه بخشی از فطرت انسانی تلقی می‌شود که نیازمند هدایت، تنظیم و تربیت صحیح است.

پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه تربیت جنسی اسلامی نشان می‌دهد که آیات قرآن کریم و روایات اسلامی حاوی آموزه‌ها، اصول و راهبردهای متعددی در زمینه شناخت جنسی، روابط انسانی، حریم خصوصی، عفاف، مسئولیت‌پذیری و سلامت اخلاقی هستند (Faqihi, 2017; Mousavi, 2017; Pouyandeh, 2017). این آموزه‌ها، برخلاف برخی برداشت‌های تقلیل‌گرایانه، تنها به بیان بایدها و نبایدها محدود نمی‌شوند، بلکه شامل ابعاد شناختی، نگرشی و رفتاری تربیت جنسی نیز هستند. به عنوان مثال، توجه به نقش خانواده، زمان‌بندی آموزش، تناسب محتوا با مراحل رشدی و حفظ کرامت انسانی کودک از جمله محورهای مورد تأکید در متون اسلامی است (Emami Rad & Mashhadi Alipour, 2020; Hajideh, 2015; Abadi & Heydari, 2015).

مطالعات نظری نشان می‌دهد که تربیت جنسی در چارچوب اسلامی، پیوندی عمیق با تربیت دینی و اخلاقی دارد و نمی‌توان آن را جدا از نظام کلی ارزش‌ها و اهداف تربیتی اسلام در نظر گرفت (Hosseinzadeh & Moshrefi, 2010; Rahnamaei, 2018). از این منظر، تربیت جنسی نه تنها در خدمت پیشگیری از آسیب‌های فردی و اجتماعی است، بلکه زمینه‌ساز رشد معنوی، تقویت خودکنترلی و تعالی شخصیت انسانی نیز محسوب می‌شود. پژوهش‌های تطبیقی نیز نشان داده‌اند که رویکردهای مبتنی بر ارزش‌های دینی، در صورت طراحی علمی و متناسب با نیازهای رشدی، می‌توانند اثربخشی قابل‌توجهی در تربیت جنسی کودکان و نوجوانان داشته باشند (Hajizadeh et al., 2021; Soltan Ahmadi, 2021; et al., 2021).

با وجود این ظرفیت غنی، بررسی پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد که مطالعات انجام‌شده در ایران و جهان اسلام، اغلب به صورت پراکنده به برخی جنبه‌های تربیت جنسی اسلامی پرداخته‌اند. برخی پژوهش‌ها بر نقش جنسیت در شکل‌گیری هویت جنسی تمرکز داشته‌اند (Hashemi Ali, 2021; Abadi, 2021)، برخی دیگر به تحلیل مبانی نظری روش‌های تربیتی مبتنی بر جنسیت از منظر آیات و روایات پرداخته‌اند (Hashemi Ali, 2017; Abadi, 2017) و گروهی نیز به بررسی دیدگاه والدین یا خانواده در زمینه تربیت جنسی اسلامی توجه کرده‌اند (Khushkharam, 2017).

(Roudmaejani, 2022). اگرچه این مطالعات سهم مهمی در تبیین ابعاد مختلف موضوع داشته‌اند، اما خلأ یک چارچوب جامع و یکپارچه که بتواند شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت جنسی را به صورت منسجم و نظام‌مند استخراج و سازمان‌دهی کند، همچنان محسوس است.

از سوی دیگر، تحولات جهانی در حوزه آموزش جنسی و تأکید بر مشارکت فعال فراگیران، نقش معلمان و والدین، و بهره‌گیری از روش‌های خلاقانه آموزشی، نشان می‌دهد که هرگونه الگوی بومی تربیت جنسی نیز باید علاوه بر اتکا به مبانی ارزشی، از دستاوردهای علمی و تجربی روز بهره‌مند شود (Justin & Ajani, 2025; Lange, 2024). تلفیق هوشمندانه این دو بعد، یعنی وفاداری به آموزه‌های اسلامی و توجه به یافته‌های علمی معاصر، می‌تواند زمینه‌ساز طراحی الگویی کارآمد، پذیرفتنی و اثربخش در نظام آموزشی باشد.

بر این اساس، ضرورت انجام پژوهشی که با رویکردی تحلیلی و سنتزگرایانه، به شناسایی و سازمان‌دهی شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت جنسی در آیات و روایات اسلامی بپردازد، بیش از پیش احساس می‌شود. چنین پژوهشی می‌تواند ضمن پاسخ‌گویی به نیازهای نظری، مبنایی علمی برای طراحی برنامه‌های درسی، راهنمایی والدین و توانمندسازی مربیان فراهم آورد و از پراکندگی و ابهام موجود در این حوزه بکاهد (Qalataash & Mohammadi, 2018; Samdi & Ghalavand, 2022). بنابراین، هدف این پژوهش شناسایی و تبیین شاخص‌ها و مؤلفه‌های تربیت جنسی در آیات قرآن کریم و روایات اسلامی با رویکرد تحلیل محتوای کیفی است.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر ماهیت تحقیق، پژوهش توصیفی-تحلیلی است و در آن از روش تحلیل محتوا و بررسی اسناد استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه پژوهش شامل اسناد و مبانی نظری-روایی مرتبط با مؤلفه‌های تربیت جنسی مبتنی بر آیات و روایات می‌باشد. با توجه به هدف پژوهش کلیه اسناد به‌عنوان جامعه هدف مورد مطالعه قرار گرفتند و از نمونه‌گیری استفاده نشد و فرآیند گردآوری داده‌ها تا رسیدن اشباع نظری ادامه یافت. ابزار جمع‌آوری داده و اطلاعات پژوهش فیش، چک‌لیست‌ها و برگه‌های محقق ساخته است.

در این پژوهش تحلیل محتوای اسناد با توجه به رویکرد گال و همکاران (۱۹۹۴ م) در پنج مرحله انجام شده است. در مرحله اول شامل مطالعه اسناد مورد تحلیل، پژوهش‌های یادشده مورد مطالعه دقیق قرار گرفت و تمام گزاره‌هایی که انتظار می‌رفت بتوان از آن کدهایی درزمینه مؤلفه‌های تربیت جنسی مبتنی بر آیات و روایات استفاده کرد، استخراج شدند. مرحله دوم مقوله‌بندی و استخراج مقوله از یافته‌های اسناد مرتبط (آیات و روایات) بود، در این مرحله روش مقوله‌بندی مناسب انتخاب و سعی شد تا هر مقوله نماینده یک متغیر مجزا باشد که به اهداف پژوهش مربوط است. مرحله سوم بررسی مقوله‌ها با مضامین، هرکدام از گزاره‌های جمع‌آوری شده برای قرار گرفتن در هر یک از مقوله‌ها نشانه‌گذاری شدند؛ به عبارت دیگر هر یک از گزاره‌های استخراج شده از پژوهش‌ها مورد بررسی قرار گرفت تا مشخص شود آیا پدیده

توصیف‌شده در آن، در یکی از مقوله‌های موردنظر جای می‌گیرد یا خیر. مرحله چهارم کدگذاری مقوله‌های انتخابی بود، در این مرحله مقوله‌بندی با روش کدگذاری انجام شد. تا هریک از مؤلفه‌های شناسایی شده در یکی از مؤلفه‌های مدنظر قرارداد شود. مرحله پنجم تفسیر نتایج است، در نهایت در مرحله آخر داده‌ها پردازش و نتایج تفسیر شدند. روایی و پایایی یافته‌ها با توجه به نظر صاحب‌نظران این حوزه تأیید شد. به این صورت که سیاهه و ارسی محتوا در اختیار دو نفر از صاحب‌نظران قرار گرفت و نظرات اصلاحی آن‌ها مورد استفاده قرارداد شد.

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل اطلاعات به‌عنوان فرآیندی از روش علمی یکی از پایه‌های اساسی و اصلی هر پژوهش است. در این پژوهش نیز با توجه به روش‌شناسی پژوهش فرآیند تحلیل داده‌ها با توجه به رویکرد تحلیل محتوای گال و همکاران (۱۹۹۱) در دو بخش انجام شده است. در بخش اول به مطالعه پژوهش‌ها و استخراج گزاره‌های مهم و سپس مقوله‌بندی آن‌ها پرداخته شده است. متن پژوهش‌ها و مقوله‌های استخراج شده در زمینه تربیت جنسی مبتنی بر تعالیم اسلام در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. احادیث و روایات مرتبط با تربیت جنسی

ردیف	منبع	متن	مؤلفه استخراجی
۱	قرآن کریم (نور/۵۸)	يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ	اجازه گرفتن برای ورود به خلوت والدین
		ای کسانی که ایمان آورده‌اید (بدانید که) بندگان ملکی شما و اطفال شما که هنوز به وقت احتلام و زمان بلوغ نرسیده‌اند باید (شبان‌روزی) سه مرتبه از شما اجازه ورود بخواهند: یک‌بار پیش از نماز صبح و دیگر هنگام ظهر که جامه‌ها را از تن برمی‌گیرید و دیگر پس از نماز خفتن، که این سه وقت هنگام عورت و خلوت شماست (اکثر برهنه یا در لباس کوتاهید)	
۲	قرآن کریم (نور/۳۰)	قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ	لزوم حفظ نگاه در مسیر تربیت جنسی
		(ای رسول ما) مردان مؤمن را بگو تا چشم‌ها (از نگاه ناروا) بپوشند و فروج و اندامشان را (از کار زشت با زنان) محفوظ دارند که این بر پاکیزگی (جسم و جان) آنان اصلح است، و البته خدا به هر چه کنید کاملاً آگاه است.	
۳	قرآن کریم (سوره حجرات، آیه ۱۱)	يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ ۚ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِاللِّقَابِ ۗ	عدم استفاده از استهزا و تمسخر در جریان تربیت جنسی
		ای اهل ایمان، مؤمنان هرگز نباید قومی قوم دیگر را مسخره و استهزا کنند، شاید آن قوم که مسخره می‌کنند از خود آنان بهتر باشند. و نیز بین زنان باایمان قومی دیگری را سخریه نکنند که بسا آن قوم از خود آن زنان بهتر باشند، و هرگز عیب‌جویی (از همدینان) خود مکنید و به نام و لقب‌های زشت یکدیگر را مخوانید	

۴	قرآن کریم (سوره حجرات، آیه ۱۰)	إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ	توجه به حقوق تساهلی و تسامحی (پذیرش تنوع و تکرار در جامعه)
۵	قرآن کریم (سوره مائده، آیه ۸۷)	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرَمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ	طبیعی بودن تمایل جنسی و گرایش به جنس مخالف
۶	قرآن کریم (سوره توبه، آیه ۱۰۹)	أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٍ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ	رعایت معنویت و پرهیز از انحطاط معنوی
۷	قرآن کریم (سوره غافر، آیه ۶۰)	وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ	آموزش دعا به کودکان
۸	امام صادق (ع) تهذیب الاحکام، ج ۷ ص ۴۱۴	لا يجامع الرجل امرأته ولا جاريتيه وفي البيت صبي؛ فإن ذلك مما يورث الرنا	پرهیز از نزدیکی در حضور فرزندان
۹	امام صادق (ع) کافی، ج ۶ ص ۴۷	بادروا أولادكم بالحديث قبل أن يسبقكم إليهم المرجهة.	توجه به آموزش مستقیم احادیث و زمان آن به کودکان
۱۰	پیامبر اکرم (ص)، بیهقی، ج ۷ ص ۳۱۳	إياكم و أن يجامع الرجل امرأته و الصبي في ألمهد ينظر إليهما.	رعایت حریم والدین
۱۱	امام صادق (ع)، من لا يحضره الفقيه، ج ۳ ص ۴۳۷	إذا بلغت الجارية ست سنين فلما يقبلها الغلام و الغلام لا يقبل المرأة إذا جاز سبع سنين.	توجه به مرادفات محبت آمیز (کمک به کودک در حفظ
۱۲	پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، امام صادق (علیه السلام) کافی، ج ۶ ص ۴۹	أحبوا الصبيان و ارحمهم و إذا وعدتموهم شيئاً ففوا لهم فإنهم لا يدرون إلا أنكم ترزقونهم.	محبت به کودکان در مسیر تربیتی
۱۳	امام هادی (علیه السلام)، بحار الانوار، ج ۷۲ ص ۲۰۰	من هانت عليه نفسه فلا تأمن شرة.	ارزش گذاری به خود (عزت نفس)
۱۴	پیامبر اکرم (ص)، ثواب الأعمال، ج ۱ ص ۲۳۹	من دخل السوق فأشترى تحفة، فحملها إلى عياله، كان كحامل صدقة إلى قوم محابيح، و لیسبداً بالاناث قبل الذکور؛ فإنه من فرح أنثى فكأنما عتق رقبة من ولد اسماعيل، و من أقر بعين ابن فكأنما بکی من خشية الله، و من بکی من خشية الله أدخله الله جنات النعيم.	ارزش هدیه دادن در مسیر تربیت و توجه به تفاوت های جنسی در آن

هر کس وارد بازار شود و چیزی خریده، و آن را برای خانواده اش ببرد، مانند کسی است که صدقه‌ای را برای گروهی نیازمند می‌برد و باید پیش از پسران، از دختران آغاز کند؛ چراکه هر کس دختری را شاد کند، گویا برده‌ای از فرزندان اسماعیل را آزاد کرده است و هر کس چشم پسری را روشن کند، گویا از ترس خداوند گریسته است و هر کس از ترس خداوند بگریزد، خداوند، او را وارد بهشت‌های پر نعمت می‌سازد.

- ۱۵ امام علی (ع)، تهذیب الأحکام، مکارم الأخلاق، ج ۱، ص ۴۷۹
- ۱۶ پیامبر اکرم (ص)، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۳۶
- ۱۷ پیامبر اکرم (ص)، بحارالانوار، ج ۲، ص ۲۲۰
- ۱۸ امام صادق (ع)، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۸۱
- ۱۹ امام صادق (ع)، من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۱۸
- ۲۰ امام رضا (ع)، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۷۰
- ۲۱ امام رضا (ع)، الخصال، ج ۲، ص ۲۹۸
- ۲۲ حضرت علی (ع)، وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۰۰
- ۲۳ حضرت علی (ع)، نهج البلاغه: حکمت ۴۴۱، ص ۱۲۹۳
- ۲۴ حضرت علی (ع)، وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸۵
- ۲۵ امام صادق (ع)، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۷۶
- ۲۶ پیامبر اکرم (ص)، المستدرک علی الصحیحین، ج ۳، ص ۲۵۷
- ۲۷ حضرت علی (ع)، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۳۶
- نهی از تماس بدنی دختر حتی با مادرش پس از شش‌سالگی
- جداسازی حریم خواب کودکان
- تکریم ازدواج و تولیدمثل
- تساوی بین پسر و دختر (رد انگاره برتری یک جنس بر جنس دیگر)
- کنترل نگاه
- لزوم محبت و نیکی به فرزندان در مسیر تربیتی
- لزوم غیرت ورزی و کامیابی از مسیر حلال
- امام رضا(ع) فرمود: در خروس سفید پنج خصلت از خصلت‌های پیغمبران است. شناختنش وقت نماز را و غیرت و سخاوت و شجاعت و آمیزش جنسی فراوان.
- تاثیر هم‌نشینی در مسیر تربیت
- نقش عزت‌نفس در تربیت جنسی
- نهی از تشبیه خود به جنس مخالف
- تکریم کودکان
- حرمت نگاه کردن به عورت
- پرهیز از بازی با اندام جنسی کودک
- مباشرة المرأة ابنتها إذا بلغت ست سنین شعبه من الزنا.
- تماس [بدنی] زن با دخترش، وقتی به شش سالگی رسید، بخشی از زناست.
- «رختخواب کودکان ده‌ساله، چه پسر با پسر، یا دختر با پسر، یا دختر با دختر باشد باید از هم جدا باشد.»
- النکاح سنتی، فمن لم يعمل سنتی فلیس منی، و تزوجوا فیائی مکاتر بکم الأمم ازدواج سنت من است. هر که به سنت من عمل نکند از من نیست. ازدواج کنید؛ زیرا من به زیادی جمعیت شما بر سایر امت‌ها می‌بالم.
- البنات حسنات و البنون نعمة فإینما یتاب علی الحسنات و یسأل عن النعمة. دختران، نیکی‌ها و پسران، نعمت هستند. همانا برای نیکی‌ها پاداش داده می‌شود و از نعمت پرسیده می‌شود.
- النظرة بعد النظرة تزرع فی القلب الشهوة نگاه شهوت آلود، بذر شهوت را در دل می‌افشاند.
- پس برای تو نیکی به فرزند به‌جای نیکی به پدر و مادر کفایت می‌کند. در ادامه فرمود: به فرزندان خود نیکی کنید؛ چراکه آن‌ها شمارا روزی دهنده خود می‌دانند.
- فی الذیک الأبیض خمس خصال من خصال الأنبیاء معرفته بأوقات الصلاة و العیرة و السخاء و الشجاعة و كثرة الطرقة.
- امام رضا(ع) فرمود: در خروس سفید پنج خصلت از خصلت‌های پیغمبران است. شناختنش وقت نماز را و غیرت و سخاوت و شجاعت و آمیزش جنسی فراوان.
- مجالسة أهل الهوی منسأة للإیمان و محضرة للشیطان.
- هم‌نشینی با هواپرستان ایمان را به دست فراموشی می‌سپارد و شیطان را به حضور می‌کشاند.
- من کرمت علیه نفسه هانت علیه شهواته: آنکه در جان خود احساس کرامت و بزرگواری کند، مخالفت با شهوت حیوانی برای او آسان است
- لعن الله المتشبهین من الرجال بالنساء و المتشبهات من النساء بالرجال؛ خدا لعنت کند مردانی را که خود را شبیه زنان می‌کنند و زنانی که خود را شبیه مردان می‌کنند.
- اکرموا اولادکم و احسنوا ادبهم یغفرلکم. کودکانتان را تکریم کنید و آنان را خوب تربیت کنید تا خدا شمارا ببخشد.
- «عورتش را ببوشانید؛ چرا که حرمت عورت کودک همانند عورت بزرگسال است...»
- مباشرة المرأة ابنتها إذا بلغت ست سنین شعبه من الزنا
- دست کشیدن‌های مکرر آلت دختر بچه توسط مادرش هنگامی که به شش سالگی برسد، نوعی زناست

۲۸	پیامبر اکرم (ص)، الجامع الصغیر: ج ۲ ص ۱۶۱	«به پسران‌تان شنا و تیراندازی و به دختران‌تان ریسندگی بیاموزید.»	عَلِّمُوا أَبْنَاءَكُمْ السَّبَّاحَةَ وَالرَّمِيَّ، وَالْمَرْأَةَ الْمَغْزَلَ	لزوم آموزش فعالیت و ورزش در شد و تعالی شخصیتی کودک
۲۹	«کافی، ج ۶، ص ۴۹»	مَنْ فَرَّحَهُ (وَلَدَهُ) فَرَّحَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	آن کس که فرزند خود را شاد کند، خداوند او را در قیامت مسرور می‌نماید.	لزوم توجه به شاد کردن و ارتباط با کودک
۳۰	امام موسی بن جعفر (ع) و (مکارم الاخلاق، ص ۲۲۲)	و شکبیا شود. امام موسی بن جعفر (ع)	شایسته است که کودک به هنگام خردسالی بازیگوش باشد تا در بزرگسالی، صبور	توجه به بازی، سرگرمی و عدم تحمیل افعال بزرگسالی بر کودک
۳۱	حضرت محمد (ص)، (مکارم الاخلاق، ص ۲۲۳)	حضرت محمد (ص)	شیطن و لجاجت کودک در خردسالی، نشانه زیادی عقل او در بزرگسالی است.	توالی فرایندهای تربیتی در جریان تربیت جنسی
۳۲	حضرت علی (ع)، نهج البلاغه، کلمه قصار ۷۹	هیچ کس شرم نکند هنگامی که چیزی را نمی‌داند، آن را بیاموزد.	«لا يستحین احد اذا لم يعلم الشیء ان يتعلمه»؛ (۲۸)	حقوق پرسشگری و طرح سوال در جریان تربیت جنسی

در این مرحله پژوهشگران باید آنچه در فرآیند فرا ترکیب کیفی ظاهر می‌شوند را ارائه کنند. برای ارائه مؤثر یافته‌ها باید مخاطبان مختلفی را مورد توجه قرار داد به اعتقاد اروین و همکاران (۲۰۱۱) در این مرحله محققین با استفاده از موارد بصری (نمودار، تصاویر و جداول) به ارائه یافته‌های خود می‌پردازند. ابتدا در قسمت فرآیند فرا ترکیب استخراج مؤلفه‌های تربیت جنسی در تعالیم اسلام صورت گرفته به این شکل که ابتدا توصیفات کلیه مؤلفه‌ها از طریق فرآیند کدگذاری باز شناسایی می‌شود و سپس در قسمت فرآورده، از آنجا که هدف این بخش ترکیب کلیه یافته‌های علمی در یک موضوع خاص و رسیدن به یک انسجام واحد است به جمع‌بندی می‌پردازد. در بخش ارائه نتایج ترکیب ابتدا تحلیل کیفی کدهای باز در کنار هم قرار گرفته و با کدگذاری مجدد، موارد همپوشی و قرابت معنایی باهم ترکیب شده و مؤلفه‌ها (کدهای محوری) استخراج می‌شود. در ادامه برای دسته‌بندی کردن کلیه مؤلفه‌های تربیت جنسی در تعالیم اسلام بر اساس یک مفهوم مشترک از طریق کدگذاری محوری بر مبنای مفاهیم دینی مرتبط ارائه شده است که منجر به شناسایی چهار بُعد (کد منتخب) شد، که نتایج کدگذاری محوری و منتخب در جدول شماره ۲ آورده شده است.

جدول ۲. ابعاد و مؤلفه‌های تربیت جنسی در تعالیم اسلام

کد محوری	کد باز	کد منابع
مؤلفه‌های دانشی (شناخت جنسی)	شناخت دعا و راه‌های ارتباط با خداوند	[۷]
	شناخت خلوت و حریم خصوصی خود و دیگران	[۹]
	آگاهی نسبت به روش‌های شرعی برآورد نیازهای جنسی (تکریم ازدواج و تولیدمثل)	[۱۷]
	شناخت ابعاد تساوی بین پسر و دختر (رد انگاره برتری یک جنس بر جنس دیگر)	[۱۸]
	شناخت توالی فرایندهای تربیتی در جریان تربیت جنسی	[۳۱]

[۵]	طبیعی بودن تمایل جنسی و گرایش به جنس مخالف	مؤلفه‌های نگرشی (عاطفه جنسی)
[۴]	توجه به حقوق تسااهلی و تسامحی (پذیرش تنوع و تکثر در جامعه)	
[۲]	توجه به تاثیر نگاه در روح و جان انسان	
[۱۲], [۱۴], [۲۰]	محبت به کودکان در مسیر تربیتی	
[۱۳]	ارزش‌گذاری به خود (عزت‌نفس)	
[۲۱]	لزوم غیرت ورزی و کامیابی از مسیر حلال	
[۲۳]	نقش عزت‌نفس در تربیت جنسی	
[۲۹]	شادی و ارتباط با کودک در تحقق تربیت جنسی	
[۸]	پرهیز از نزدیکی در حضور فرزندان	مؤلفه‌های مهارتی (کنش تربیتی)
[۲]	لزوم حفظ نگاه در مسیر تربیت جنسی	
[۲۷]	پرهیز از بازی با اندام جنسی کودک	
[۱]	اجازه گرفتن برای ورود به خلوت والدین	
[۱۰]	رعایت حریم والدین	
[۱۱]	کمک به کودک در حفظ مالکیت جسمی	
[۱۴]	هدیه دادن در مسیر تربیت و توجه به تفاوت‌های جنسی در آن	
[۱۹]	کنترل نگاه	
[۶]	رعایت معنویت و پرهیز از انحطاط معنوی	
[۱۶]	جداسازی حریم خواب کودکان	
[۲۴]	نهی از تشبیه خود به جنس مخالف	
[۲۶]	حرمت نگاه کردن به عورت	
[۷]	آموزش دعا به کودکان	مؤلفه‌های روشی (راهبردهای تربیت جنسی)
[۹]	آموزش مستقیم سخنان اهل‌بیت به فرزندان	
[۳]	عدم استفاده از استهزا و تمسخر در جریان تربیت جنسی به‌مثابه راهبرد	
[۱۵]	نهی از تماس بدنی دختر حتی با مادرش پس از شش‌سالگی در آموزش مسائل جنسی	
[۲۵]	تکریم کودک در تربیت جنسی	
[۲۲]	تاثیر هم‌نشین در مسیر تربیت	
[۲۸]	آموزش فعالیت و ورزش در شد و تعالی شخصیتی کودک	
[۳۰]	استفاده از بازی و سرگرمی و عدم تحمیل افعال بزرگ‌سالی بر کودک	
[۳۲]	پرسشگری و طرح سوال در جریان تربیت جنسی	

در ادامه نتایج پژوهش در قالب شکل شماره ۱ تلخیص شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که تربیت جنسی مبتنی بر آیات قرآن کریم و روایات اسلامی دارای ساختاری منسجم، چندبعدی و نظام‌مند است که می‌توان آن را در چهار بُعد اصلی شامل مؤلفه‌های دانشی، نگرشی، مهارتی و روشی سامان‌دهی کرد. این نتیجه به روشنی حاکی از آن است که نگاه اسلامی به تربیت جنسی، نگاهی تقلیل‌گرایانه و محدود به انتقال اطلاعات زیستی نیست، بلکه آن را بخشی جدایی‌ناپذیر از فرایند کلی تربیت انسان می‌داند که با رشد اخلاقی، هویتی، اجتماعی و معنوی فرد پیوند خورده است. چنین برداشتی با دیدگاه‌های کلان تربیت اسلامی هم‌خوانی دارد که تربیت را زمینه‌سازی برای شکوفایی همه استعدادها بالقوه انسان در مسیر کمال تلقی می‌کند (Bagheri, 2009; Qomashchi, 2008).

در بُعد دانشی، یافته‌ها نشان داد که آموزه‌های اسلامی بر آگاهی‌بخشی تدریجی، متناسب با مراحل رشدی و مبتنی بر کرامت انسانی تأکید دارند. شناخت حریم خصوصی، آگاهی از تفاوت‌های جنسی، درک جایگاه مشروع ارضای غریزه جنسی در قالب ازدواج، و فهم توالی مراحل تربیتی از جمله مؤلفه‌های دانشی استخراج شده بودند. این نتایج با پژوهش‌هایی که بر نقش شناخت و آگاهی در پیشگیری از سردرگمی جنسی و هویتی تأکید کرده‌اند هم‌سو است (Emami Rad & Mashhadi Alipour, 2020; Hashemi Ali Abadi, 2021). در سطح بین‌المللی نیز مطالعات نشان داده‌اند که آموزش جنسی زمانی اثربخش است که به شکل ساختارمند و متناسب با سطح درک مخاطب ارائه شود و از انتقال زودهنگام یا نامتناسب اطلاعات پرهیز گردد (Dorval, 2024; Lange, 2024). تفاوت اساسی رویکرد اسلامی با برخی الگوهای رایج جهانی در آن است که در این چارچوب، دانش جنسی همواره در پیوند با ارزش‌ها، اخلاق و مسئولیت‌پذیری معنا می‌یابد، نه به‌عنوان دانشی خنثی و صرفاً فنی.

در بُعد نگرشی، نتایج پژوهش نشان داد که تربیت جنسی اسلامی بر شکل‌دهی نگرش‌های سالم و متعادل نسبت به جنسیت، بدن و روابط انسانی تأکید دارد. طبیعی‌دانستن تمایل جنسی، همراه با هدایت آن در مسیر مشروع، توجه به عزت‌نفس، غیرت‌ورزی عقلانی، محبت و عاطفه در روابط خانوادگی، و کنترل نگاه از جمله مؤلفه‌های اصلی این بُعد بودند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌هایی هم‌راستا است که نشان می‌دهند نگرش‌های منفی، سرکوب‌گرایانه یا مبهم نسبت به جنسیت می‌توانند زمینه‌ساز آسیب‌های روانی و رفتاری شوند (Hosseinzadeh & Moshrefi, 2010; Rahnemaei, 2018). در مطالعات معاصر نیز بر نقش نگرش‌ها و باورهای والدین و معلمان در موفقیت برنامه‌های آموزش جنسی تأکید شده است (Jeti et al., 2024; Klon et al., 2023). در این میان، مزیت رویکرد اسلامی در آن است که به‌جای انکار یا رهاسازی غریزه جنسی، بر مدیریت آگاهانه و اخلاق‌مدار آن تأکید می‌کند؛ امری که با دیدگاه‌های نوین درباره آموزش جنسی مسئولانه نیز هم‌پوشانی دارد (Díaz-Rodríguez et al., 2024; Malik et al., 2024).

بُعد مهارتی یافته‌ها، ناظر بر کنش‌های عملی و رفتارهای عینی در فرایند تربیت جنسی است. مؤلفه‌هایی مانند رعایت حریم والدین، جداسازی فضای خواب کودکان، پرهیز از رفتارهای تحریک‌آمیز در حضور فرزندان، آموزش عملی حفظ حریم جسمی و کنترل نگاه، نشان می‌دهد که متون اسلامی توجه ویژه‌ای به «یادگیری از طریق عمل» دارند. این نتایج با پژوهش‌هایی که بر اهمیت الگو بودن والدین و محیط خانوادگی در تربیت جنسی تأکید می‌کنند هم‌خوان است (Faqihi, 2017; Khushkharam Roudmaejani, 2022). مطالعات بین‌المللی نیز نشان می‌دهد که آموزش‌های صرفاً نظری، بدون تمرین مهارت‌های رفتاری، تأثیر پایداری بر رفتارهای جنسی سالم ندارند (Muhammad Imran, 2023; Zhang, 2023). از این منظر، رویکرد اسلامی با تأکید بر کنش‌های روزمره و رفتارهای عملی، می‌تواند الگویی کاربردی و قابل اجرا برای خانواده‌ها و نظام آموزشی فراهم آورد.

در بُعد روشی یا راهبردی، یافته‌ها حاکی از آن است که تربیت جنسی در اسلام نیازمند به‌کارگیری روش‌های تربیتی متناسب با ویژگی‌های رشدی کودک و نوجوان است. روش‌هایی مانند تکریم کودک، پرهیز از تحقیر و تمسخر، پاسخ‌گویی به پرسش‌ها، استفاده از آموزش غیرمستقیم، بهره‌گیری از بازی و فعالیت‌های بدنی، و توجه به نقش هم‌نشین، از جمله راهبردهای استخراج‌شده بودند. این نتایج با پژوهش‌هایی که بر ضرورت استفاده از روش‌های فعال، مشارکتی و غیرتحمیلی در آموزش جنسی تأکید دارند هم‌راستا است (Justin & Ajani, 2025; Samdi & Ghalavand, 2022). همچنین، مطالعات مربوط به اصلاح برنامه‌های درسی نشان می‌دهد که تلفیق آموزش جنسی با سایر ابعاد تربیتی و استفاده از روش‌های غیرمستقیم، پذیرش اجتماعی و اثربخشی بیشتری به همراه دارد (Behboudi et al., 2022; Soltan Ahmadi et al., 2021).

در مجموع، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که آموزه‌های اسلامی ظرفیت ارائه الگویی جامع و یکپارچه برای تربیت جنسی را دارند؛ الگویی که هم‌زمان به دانش، نگرش، مهارت و روش توجه می‌کند و می‌تواند پاسخی بومی و ارزش‌مدار به چالش‌های معاصر این حوزه باشد. این یافته‌ها با پژوهش‌هایی که بر ضرورت طراحی الگوهای بومی تربیت جنسی متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی تأکید دارند هم‌سو است (Hajizadeh et al., 2021; Qalatash & Mohammadi, 2018). در عین حال، هم‌پوشانی قابل‌توجهی میان این الگو و برخی دستاوردهای علمی معاصر در حوزه آموزش جنسی مشاهده می‌شود که امکان گفت‌وگوی سازنده میان رویکرد دینی و علمی را فراهم می‌سازد (Lange, 2024; Malik et al., 2024). بر این اساس، می‌توان گفت که تربیت جنسی اسلامی، در صورت تبیین علمی و کاربردی، نه تنها با مقتضیات دنیای امروز در تعارض نیست، بلکه می‌تواند به‌عنوان الگویی پیشگیرانه، انسان‌محور و اخلاق‌مدار مورد بهره‌برداری قرار گیرد. از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به اتکای آن بر تحلیل اسنادی و متون دینی اشاره کرد که امکان بررسی مستقیم تجربه‌های زیسته کودکان، نوجوانان، والدین و معلمان را فراهم نمی‌سازد. همچنین، تنوع تفاسیر و برداشت‌ها از آیات و روایات ممکن است بر فرایند کدگذاری و استنباط مؤلفه‌ها اثرگذار بوده باشد. افزون بر این، تمرکز پژوهش بر منابع مکتوب، امکان تعمیم نتایج به همه زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی را با احتیاط همراه می‌کند.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با استفاده از روش‌های ترکیبی، یافته‌های این مطالعه را در میدان عمل و در بافت‌های آموزشی و خانوادگی مورد آزمون قرار دهند. همچنین، انجام مطالعات تطبیقی میان الگوی تربیت جنسی اسلامی و الگوهای رایج جهانی می‌تواند به غنای نظری و کاربردی این حوزه بیفزاید. بررسی دیدگاه‌ها و تجربه‌های والدین، معلمان و خود نوجوانان درباره مؤلفه‌های استخراج‌شده نیز می‌تواند به تکمیل و بومی‌سازی این الگو کمک کند.

نتایج این پژوهش می‌تواند مبنایی برای طراحی برنامه‌های درسی تربیت جنسی متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران آموزشی، از این چارچوب برای تدوین راهنماهای عملی ویژه والدین و مربیان استفاده کنند. همچنین، برگزاری دوره‌های آموزشی و توانمندسازی معلمان و والدین بر اساس مؤلفه‌های دانشی، نگرشی، مهارتی و روشی استخراج‌شده می‌تواند به ارتقای کیفیت تربیت جنسی در خانواده و مدرسه کمک شایانی کند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در تمامی مراحل پژوهش حاضر اصول اخلاقی مرتبط با نشر و انجام پژوهش رعایت گردیده است.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در انجام این پژوهش ما را همراهی کردند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

Extended Abstract

Introduction

Sex education has increasingly become a central concern of educational systems worldwide due to rapid social change, early exposure of children and adolescents to diverse sources of sexual information, and growing awareness of the links between sexual education, mental health, social adjustment, and moral development. Contemporary research emphasizes that effective sex education should move beyond the mere transmission of biological facts and instead address cognitive, emotional, behavioral, and ethical dimensions of human sexuality in an integrated manner. International studies highlight that fragmented, value-neutral, or purely technical approaches often fail to meet learners' developmental needs and may even intensify confusion, anxiety, or risky behaviors (Dorval, 2024; Lange, 2024; Malik et al., 2024). Qualitative research among adolescents further indicates that young people expect sex education to be meaningful, respectful of their cultural context, and responsive to their real-life questions and concerns rather than prescriptive or silencing (Díaz-Rodríguez et al., 2024).

Within many societies, particularly those with strong religious and cultural traditions, sex education remains a sensitive and contested topic. In such contexts, the challenge is not whether sex education is necessary, but

how it can be designed in a way that aligns with deeply held moral values while still responding to contemporary developmental and social realities. Research conducted in different educational systems shows that when sex education ignores local cultural and religious frameworks, it often encounters resistance from parents, educators, and policymakers, which limits its effectiveness and sustainability (Klon et al., 2023; Samdi & Ghalavand, 2022). Consequently, there has been a growing call for culturally grounded and value-based models of sex education that integrate universal developmental principles with indigenous ethical and religious perspectives.

In Islamic thought, education is fundamentally oriented toward the holistic development of the human being, encompassing physical, psychological, moral, social, and spiritual dimensions. From this perspective, sexuality is not viewed as a purely biological instinct nor as a taboo subject to be suppressed, but as an integral aspect of human nature that requires guidance, balance, and ethical regulation. Islamic educational philosophy conceptualizes education as a process of nurturing innate capacities and directing them toward human perfection and moral responsibility (Bagheri, 2009; Qomashchi, 2008). Accordingly, sexual education is understood as part of a broader moral and spiritual تربیت (education/upbringing), rather than an isolated instructional domain.

Previous studies in the field of Islamic education have explored various aspects of sex education from religious perspectives, including family roles, gender identity formation, jurisprudential principles, and parental attitudes. Some research has examined Islamic teachings related to children's sexual organs and bodily boundaries (Emami Rad & Mashhadi Alipour, 2020), while others have focused on theoretical foundations of gender-based educational methods in Qur'anic verses and narrations (Hashemi Ali Abadi, 2017) or the role of gender in shaping sexual identity (Hashemi Ali Abadi, 2021). Qualitative studies have also documented parents' perceptions of Islamic sex education and their uncertainties regarding appropriate timing and methods (Khushkharam Roudmaejani, 2022). Although these studies have contributed valuable insights, the existing literature remains fragmented, often addressing isolated components rather than offering a comprehensive, integrated framework.

At the same time, global research underscores the importance of structured, developmentally appropriate, and value-sensitive curricula that involve families, educators, and communities in a coherent manner (Justin & Ajani, 2025; Muhammad Imran, 2023; Zhang, 2023). These findings suggest that a systematic synthesis of Islamic textual sources could provide a robust conceptual foundation for designing culturally congruent sex education models. Therefore, the present study sought to identify and synthesize the indicators and components of sex education embedded in Qur'anic verses and Islamic narrations through a qualitative content analysis approach, with the aim of contributing to theory development and practical application in Islamic educational contexts.

Methods and Materials

This study employed a qualitative, descriptive–analytical design based on document and content analysis. The corpus of analysis consisted of Qur’anic verses and authenticated Islamic narrations relevant to sexuality, upbringing, family relations, moral conduct, and child and adolescent development. Given the nature and purpose of the research, no sampling was conducted; instead, all relevant textual sources were examined until theoretical saturation was achieved.

The units of analysis included sentences, propositions, and meaningful textual segments related to sex education concepts. Data were collected through systematic note-taking, researcher-developed checklists, and analytic forms designed to extract educational meanings from the texts. The analysis followed a multi-stage content analysis procedure, beginning with repeated reading of the texts, followed by open coding, categorization of codes into conceptual groups, axial coding to identify relationships among categories, and selective coding to integrate findings into higher-order dimensions. Credibility and dependability of the analysis were enhanced through expert review by scholars in Islamic education and qualitative research.

Findings

The analysis revealed that sex education in Islamic textual sources is organized around four interrelated dimensions: cognitive, attitudinal, skill-based, and methodological components.

The cognitive dimension encompassed knowledge-related elements, including awareness of bodily boundaries and privacy, understanding gender differences and similarities, recognition of legitimate pathways for sexual fulfillment such as marriage, and comprehension of developmental stages in sexual upbringing. These components reflect an emphasis on gradual, age-appropriate knowledge acquisition that respects human dignity and moral accountability.

The attitudinal dimension focused on shaping values and emotional orientations toward sexuality. Key components included viewing sexual desire as a natural part of human existence, fostering self-respect and dignity, cultivating modesty and moral sensitivity, promoting affection and compassion within the family, and encouraging responsible regulation of sexual impulses. These attitudes collectively aim to establish a balanced and healthy emotional relationship with one’s body and sexuality.

The skill-based dimension referred to practical behaviors and competencies emphasized in Islamic teachings. This dimension included maintaining appropriate boundaries between parents and children, separating sleeping spaces at certain developmental stages, avoiding sexually suggestive behavior in the presence of children, teaching children to protect their bodily autonomy, and practicing gaze control. These skills highlight the importance of learning through lived experience and modeled behavior.

The methodological dimension comprised educational strategies and approaches recommended in Islamic sources. These included honoring and respecting children, avoiding humiliation or ridicule, responding thoughtfully to questions, using indirect and non-confrontational teaching methods, incorporating play and physical activity, and recognizing the influence of peers and social environments. Together, these strategies underscore the pedagogical sensitivity required in sexual upbringing.

Discussion and Conclusion

The findings demonstrate that Islamic teachings present a comprehensive, multidimensional framework for sex education that integrates knowledge, values, behavior, and pedagogy into a coherent whole. Rather than treating sexuality as an isolated or purely biological issue, this framework situates sex education within the broader aims of moral, social, and spiritual development. Such an approach resonates with contemporary educational theories that advocate holistic and learner-centered models, while simultaneously grounding sexual education in a value-based worldview.

The cognitive components identified in this study suggest that Islamic sex education prioritizes informed understanding without premature exposure, emphasizing developmental appropriateness and ethical context. This balance between awareness and restraint offers a potential response to concerns about both ignorance and overexposure in modern societies.

The attitudinal components reveal a nuanced perspective that neither suppresses nor sensationalizes sexuality, but instead seeks to cultivate moderation, dignity, and emotional maturity. By framing sexual desire as natural yet morally guided, Islamic teachings aim to reduce shame and confusion while reinforcing responsibility and self-regulation.

The skill-based components highlight the central role of family practices and everyday behaviors in sexual upbringing. These findings underscore that effective sex education is not limited to formal instruction, but is continuously shaped by modeled conduct, family norms, and lived interactions.

Finally, the methodological components emphasize respect, empathy, and indirect pedagogy, suggesting that the manner of teaching is as important as the content itself. Such strategies are likely to enhance trust, openness, and internalization of values among children and adolescents.

In conclusion, this study indicates that Qur'anic verses and Islamic narrations offer a rich and integrated foundation for sex education that is both ethically grounded and pedagogically sophisticated. When articulated in a systematic and accessible manner, this framework has the potential to inform curriculum design, parental guidance, and teacher training in Islamic contexts. By bridging religious teachings with contemporary educational needs, Islamic sex education can contribute to the development of responsible, balanced, and morally grounded individuals in an increasingly complex social environment.

References

- Bagheri, K. (2009). *A New Look at Islamic Education*. School Publications. <https://soroushgan.ir/product/%D9%86%DA%AF%D8%A7%D9%87%DB%8C-%D8%AF%D9%88%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D9%87-%D8%A8%D9%87-%D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D8%AA-%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%DB%8C-%D8%AE%D8%B3%D8%B1%D9%88-%D8%A8%D8%A7%D9%82%D8%B1/>
- Behboudi, H., Moazzami, M., & Hashemi, S. M. (2022). Analysis of the Components of Inclusive Education for Students with Special Needs in Iranian Education. *Research in Curriculum Planning*, 19(72), 192-205. https://journals.iau.ir/article_691220.html
- Díaz-Rodríguez, M. V., Perelló, V. B. i., Granero-Molina, J., Fernández-Medina, I. M., Ventura-Miranda, M. I., & Jiménez-Lasserrotte, M. d. M. (2024). Insights from a Qualitative Exploration of Adolescents' Opinions on Sex Education. *Children*, 11, 110. <https://doi.org/10.3390/children11010110>

- Dorval, R. E. (2024). Sex education: a plan for students and teachers to stay informed <https://soar.suny.edu/bitstream/handle/20.500.12648/14679/Dorval%20abstract%20PBH645%20F23.pdf?sequence=1>
- Emami Rad, A., & Mashhadi Alipour, M. (2020). Sexual Education Related to Children's Sexual Organs in Islam. *Journal of Educational Jurisprudence Studies*, 7(13), 179-200. https://mft.journals.miu.ac.ir/article_5277.html?lang=en
- Faqihi, A. N. (2017). Family and Methods of Sexual Education for Children Based on Islamic Teachings. *Research Journal of Promotional Education*, 5(13), 39-39. magiran.com/p1966674
- Hajideh Abadi, M. A., & Heydari, M. (2015). Comparing Educational, Supportive, and Punitive Programs in Islamic Criminal Law and International Laws. *Quarterly Journal of Research in Curriculum Planning*, 12(47), 145-157. magiran.com/p1541875
- Hajizadeh, M., Mohseni Dekhlani, M., Jahani, A. A., & Izadi Fard, A. (2021). Designing an Islamic Model for Sexual Education for Children from a Jurisprudential Perspective. [Unknown Journal]. <https://civilica.com/doc/1393946/>
- Hashemi Ali Abadi, S. A. (2017). Analyzing the Theoretical Foundations of Gender-Based Educational Methods from the Perspective of Quranic Verses and Narrations. *Educational Teachings in the Quran and Hadith*, 3(1), 91-108. magiran.com/p1889235
- Hashemi Ali Abadi, S. A. (2021). Examining the Role of Gender in Shaping Sexual Identity from the Perspective of Quranic Verses and Narrations. *Quarterly Journal of Women and Society*, 12(2), 206-219. magiran.com/p2306832
- Hosseinzadeh, O. A., & Moshrefi, H. (2010). Factor Analysis of Factors Affecting the Religious Education of Islamic Azad University Students (Case Study: Students of Islamic Azad University, Ahar Branch). *Women and Family Studies*, 2(7), 41-60. <https://civilica.com/doc/1786664/>
- Jeti, L., Tarno, A., Susanto, A., Rachmi, T., & Maimuna, B. (2024). Parents' perceptions of sex education for early childhood in preventing child abuse. *Journal of Social Science Research*, 4(4), 1-11. <http://j-innovative.org/index.php/Innovative/article/view/14176>
- Justin, A. T., & Ajani, M. O. (2025). Participatory Drama and Sex Education: Fadehan International College Ile-Ife, Osun State – Nigeria Experience. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, IX(I), 4108-4118. <https://doi.org/10.47772/ijriss.2025.9010319>
- Khushkharam Roudmaejani, M. (2022). Analysis of Perceived Islamic Sexual Education by Parents in Qom City; A Qualitative Study. *Quarterly Journal of Psychology and Religion*, 14(4), 83-96. magiran.com/p2415193
- Klon, W., Waszyńska, K., & Zachorska, M. F. (2023). Sex education in teachers opinion. *Journal of Sexual and Mental Health*, 21, 34-40. <https://doi.org/10.5603/jsmh.92932>
- Lange, L. (2024). Educational curriculum reform: the need for sex education <https://books.google.com/books?hl=fa&lr=&id=fWakEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA306&dq=Educational+curriculum+reform:+the+need+for+sex+education&ots=LBTqRbqk8v&sig=drRP4QeqBbscv66mabMmLgejLMY>
- Malik, P. S., Rawat, D., & Aarti. (2024). Sex education in India: need of the hour. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*, 11(2). https://www.researchgate.net/profile/Poonam-Malik-6/publication/378291964_Sex_education_in_India_Need_of_the_hour/links/65d1a69d476dd15fb3441d06/Sex-education-in-India-Need-of-the-hour.pdf
- Mohammadi Pour, S. S., Ghaderi, S., Adib, Y., & Seydi Nazarlu, S. T. (2022). Exploring Teachers' Views on Schools for Students with Special Needs; To Provide Policy Recommendations. *Quarterly Journal of Exceptional Children*, 22(2), 89-106. <https://joec.ir/article-1-1342-fa.html>
- Mousavi, S., & Pouyandeh, A. (2017). Explaining the Foundations, Principles, and Methods of Sexual Education in Islamic Education. *Research Journal of Promotional Education*, 5(13), 87-87. http://pmbo.ir/%D8%AA%D8%A8%D9%8A%D9%8A%D9%86-%D9%85%D8%A8%D8%A7%D9%86%DB%8C%D8%8C-%D8%A7%D8%B5%D9%88%D9%84-%D9%88-%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D8%AA-%D8%AC%D9%86%D8%B3%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D8%AA-%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%DB%8C%E2%80%8C__a-1295.aspx
- Muhammad Imran, A. (2023). Need for implementation of sex education curriculum in primary schools to protect children from sexual abuse in Pakistan. *Journal of Legal Studies*, 31(45). <https://doi.org/10.2478/jles-2023-0004>
- Qalatah, A., & Mohammadi, S. (2018). Designing a Curriculum Framework for Sexual Education Based on the Foundations of Islamic Education. *Applied Issues in Islamic Education*, 3(3), 101-130. <https://doi.org/10.29252/qaie.3.3.101>
- Qomashchi, F. (2008). Investigating the Most Common Types of Psycho-Social Problems of Clients at NAJA Counseling Centers in 1385. *Counseling Research (New Trends and Counseling Research)*, 7(25), 71-80. <https://sid.ir/paper/69958/fa>
- Rahnemaei, S. A. (2018). Critique of Goldman's Psychological Growth Theory in Relation to the Principles of Religious Education in Children from an Islamic Perspective. *Journal of Islam and Educational Research*, 10(1), 41-56. magiran.com/p1955319
- Samdi, P., & Ghalavand, Z. (2022). Synthesis of sex education curriculum elements in general education. *Education and Learning Research*, 150(38), 7-26. <https://qjoe.ir/article-1-1921-en.html>
- Soltan Ahmadi, Z. A., Kayhan, J., Maleki Avarsin, S., & Yari, J. (2021). Designing an Ideal Curriculum Model for Religious Education in Preschool. *Journal of Applied Issues in Islamic Education*, 6(18), 7-30. <https://doi.org/10.52547/qaie.6.1.7>
- Zhang, B. (2023). Analysis of the Importance of Gender Identity Information and Sex Education in Social Media and School. *CHR*, 6, 31-36. <https://doi.org/10.54254/2753-7064/6/20230044>